

369(11)

00

pp. 1-8

Mabêlê thôrô: A lengwa selemô, a lewa dithôrô di apewa lewa, di šilwa bopi, tša apeiwa boxôbê ke sôna sejô se sexolo xo tšohle. Xa a enuwe a medišwa a diwa byala, bo nowa ke batho ba xodileng.

Leotša: Le lôna le lewa dithôrô, le šilwa bopi la apewa boxôbê, xa bo ratwe kudu ke batho, ka nako e ngwê bo thšološa bana. Byala bya lôna bo boxale xo feta bya mabêlê-thôrô. Xa le apewe lewa.

Mapela: A lewa e sa le maxenyane a apewa, a bešwa a lewa dithôrô. Xe a omile dithôrô di a fofofwa tša apewa lehôkôrô kapa di a thuthupišwa tša diwa dithuthupe. Di a šilwa tša diwa bipia tša apewa boxôbê, kapa tša thlobolwa tša setlwa ka lehudu bopi bya xôna bo dia boxôbê byo bo botse byo bo šwana, le motoxo wa byôna o matlafatša masea le batho ba xodileng o bose kudu. Xe di hlobotšwe tša tšwakwa ka ditloo di dia moxobe, o ratwa kudu ke batho ka moka.

Mphoxo o lewa dithoro. Amela wa ôna o dia motoxo o mo bose sepete sa bana se omelwa ka mphoxo, le maputo a ometšweng ka ona a phala a mabêlê kapa leotša xo bohle.

Nyôba e lewa lehlaka.

Dinawa di lewa dithôrô le matlakala a apewa morôxô. Xe o omišitšwe o diwa mokhuša wa tšwakwa ka ditloo-make kapa lebese, ke sešebô se ratwang ke basadi. Dinawa di apewa dikxôbê, di tšwaka mabêlê kapa dikôkôrô le moxole. Le xe di le tee di dia kxôbê tše matlafatšang. Bakeng sa mphaxô xe molho a ya maêtô ba dia shoka ba re ke sekxotho.

Dithlodi: Di lewa dithôrô, di dia kxobe tše di bose kudu le xo bipela xa di bipela. Bakeng

sa mphaxô semotwane sa dithlodi se phala sa mefaco ka moka. Baeng ba thôtwa ka tšona, le ngwetš'i xe e ya boxadi serotwana se ruweng lefiswana la boxôbê bya ngwana le thšelwa tšona, xe di se xôna ke xôna ba thšelang ditloo. Lešapelô la thšelwa mphoxo. Ditloo, dinawa, dithlodi, mphoxo di bitšwa matsaka. Ditloo di lewa dithôrô, xe di see maxenyane di apewa phôtla. Xe difômile di di apewa di tswaka mafela tša a bitšwa moxobe o phala wa dinawa ka boose, ke mphaxo o tiileng; xe di apeilwe di e tee di dia semotwane se se boose.

Lexapu: Le lewa moroxo le metsi a ka xare le ditibo di a lewa. Dithotse di a xadikwa tša thšelwa letswai, ke sešebô. Xe di xadikilwe tša setlwa ka lehuhu tša hlakanthiwa le marotse di dia sempyerane, se ratawa kudu ke basadi, se bile se a ba nonthšâ. Dibe di xadikwa di thšelwe letswai di setlwe e be bokome. E be e le mphaxo o moxolo xe batho ba sa ya Kapa le Daemaneng ka dinas. Xe ba re tšeiša dira le molapô, mphaxo wa dira ke metse. Ba be ba e ra xoba ba re xo koma bokome byo ba swane ke lenyora. Ba re xo nwa metse ba khore dinas di lle.

Lerotse more: Xo lewa lona lerotse le apewa la lewa le xe e see le leswa. Selemo le a hlabêlwa la kwapišwa la apewa lexodu, le timola batho letsatš'i; xe le fehlilwe ka bopi le bitšwa kxodu, e ratawa kudu ke basadi mme e boose. Dithotse le tšona di a xadikwa tša šiba boxôbê, ke sešibo sa basadi

Lefodi: Le lewa kenywa le a apewa la loa, dithotse tša lona xe e see tšê diswa, basadi ba di rata kudu, ba di ja le kxodu ya lona, ba re ke tsiki.

Lefodi ke sejo se se bose kudu ka xongwe le a ebolwa ka mphaka le apewa kxodu. Kxodu ya lona le se e fehlilwe ka bopi e bose kudu.

Dithotse di a xadikwa tsa nokwa ka letswai di šebe boxôbê.

Maraka: Le ôna ke sejo se seng se se bose sa lehlabula. Xo lewa kenya, ya apewa ya lewa kapa ba tuwakê morôxô wa mphodi ka leraka xa re xa dilengwa. Leraka, lexapu le nyôba ke tšona di lewang lehlabula feëla.

Dikenywa tša Naxa.

tša lehlabula: Ke dithetlwa, dithobe dinee, mabilo, mathšidi dikxwete, mahlatswa, mahokong, maxo, marula, mahlonso. Ka marula beba dia byala bo bitšwa morula. Le boxôbê byo bodila ba bo apwa ka metsi a marula. Xa xo thšelwe mmela moruleng, le ôna mahlonso ba dia boxôbê ka metseja ôna. Dithapô tša mathšidi di bitšwa dithšidi, ba di phaphaša matlakala ba sella moko ka lwala le lokišeditšweng ôna, ke xore la mokoti xare,

Lehudu ba dia mapa, o thusa kudu bašuxi ba theathša mekxopa ya bôna ka ôna xore e tle e butšwe kapele se ba šoxa. Dikoko tša marula di nee moko o bose se ba o thšetše ka moroxong wa mokhuša o tsefiša moroxo.

Kenywa tše ding ke dithokolo. Xe e le tša selemô ke dihlohlo feëla, marexa xa xo na kenya. Dikenywa tše ka moka di lewa ke batho ka moka xomme xa di lewe ka xo swana. Mathšidi xa a jelwe xo khora a jelwa boose, le marula le mahokono le mahlatswa. Toro, kenya e ngwê e jelwang xo khora, e lewa lehlabula.

Merôxô e lengwang ke: Monawa le mphodi, leloba la mphodi le lona le apewa morôxô wa lehlabula o kxôtlêlwa ka leraka byale ka mphodi. Merôxô e sa lengwang ya lesôka ke Fore le lehlanye, e mela selemô xe hlane di thswethswetha. Theepe le leroto di medišwa ke pula mašopeng. Leroto le lona le apewa khusa byale ka monawa. Mphodi o anexwa khusa o sa apewa.

Masui: A lewa e sa le lebesa a nwewa a sa tšwa xo xangwa, a fufutšwa ba hutswetsa maxôbê ka lona. Ba a kxathliša ba okola makhura a nee thusô kudu. Mo xongwê ba a phophiša, a bitšwa dithatha, di bose, ba di ja motho a khore. Masui ke sejô se sexolo xo bohle. Xe a se a phophišwa a sa nee hlôwa a bitšwa lešere. Masui a kxahliswang xa a thšelwe pitseng e tee, di ba pedi le dithatha di lokwa ka xo ya tšona xo šele. Dithakxa di a axêla ntlwana ya ôna. Ba di ba thotwa ka ôna 'Dithatha'.

Badiša ba a nwêla xona kua šokeng. Ngwana o fiwa masui a sa le lesea, xa xo na nakô eo ba reng a ka ila masui ka baka la byaana. Xe masui a atile a lewa ka nakô e ngwê le e ngwê, Xare xa dijô ka moka masui a latela boxôbê ka xo phološa motho. Ka lešere ba apea boxôbê bya mphsii.

Nama: Nama ba re ke moêng. Ba atiša xo hlaba maresa. Ka nakô tšê ding ba hlaba xe xo nee moêng kapa menyanya lexe ba e kwa thšexo. Xa se sejô sa ka mehla, e lewa e se e nthswa, kapa ya bêtwa ya anexwa ya diwa mexwapa. Nama e ya apewa ya beswa ka moo moji a kxahlwang ka xona.

Xa xo na molaô wa xo ja nama xe e se xore xe xo hlabya kxomo, banna ba tsebišwe xore ba tle xo ja sebetê. Ke xore e mong le e mong o tla tloxa a nee seripana sa xaxe seo ba tla xo ya ba apea ka xabô. Ba tla tloxa ba tla xo ja diretllwe tša ka teng le hlôôxô xa moraso. Basadi ba biletšwa moxodu. Kxomo xa e tingwe banna, ke ya bôna ka sexaxešo. Moka e mong le e mong xa a ithsecele le xona xo nee tša banna dinamama. Boxolo bya kxomo ke bya monye. Nama tša banna ke leseto, lešapyane, lehuwele ngaati, nko ditsêbê, sithô tša beng: Kxadi e kxolo e fiwa mohlobolô o moxolo, o monyane o fiwa e nyane, moxolwa motho ka matswalô o fiwa leoto, moratho o tšea letsôxô, papaxe, hlôôxô. Kxadi e taala e ema sorong ya sexa setho se seng le se seng xe se feeta. Kxosi e bexwa ka lehlakore xe xo hlabilwe pholo le xe le kxomo ya monyana. Kxopô tše nnê le lehuweledi la sexetla. Tše tharo ke tša pamotse.

Mose e ratêxa kudu, todi e a hlottlwa ya lôtiwa, e lewa ka hlôkômêlô. E abêlwa meloko xe e le e nthši. Motho xe a bone phaxo ya yôna mo e tsênang o tatâ kxare ka byang kapa thabe tša moklare a bea. Ke xore e ka se ke ya rafiwa ke motho. Ya e rafang o molato, xa a bonwe wa lefišwa.

Tšie e lewa ke bohle. Sexongwane le maphate ngwaxa di thile ba di tsoxêlêla e see bošexo ba di xola ka dišexwana le mekotla, tša apewa ka pitša tše dikxolo di lewa di see metsi di anexwa tša lewa di-ômile tša a

khushwa, ke sešebô se se boose, le e le
tšiana tšê di nyenyana di kola ke baana,
Mmammati, mmankoko, tšiana lekwarara,
mohlotlo-pudi, thlokwana-pitsi, letee,
tata kxope. Ke tšiana tšê di nyenyana.

Batho ba xodileng xa ba di tšwele lesolô.
Dinthlwa di a lewa, e seng byale ka tšie.
Di patwa kudu ke basadi le baana.

Dinthlwa di tšwa selemô ka moraxo xa pula,
ya thseola. Tšiana tšê di nyenyane ke tša
ngwasca ka moka, moka di ata selemô xe
byang bo hloxa. Dinthlwa le tšona ngwaxa
di atile di a anexwa, ba di khuse xe di šiba.
Tšie ba be ba e rekiše xe e kotšwe kudu.

Byala: Byala bo diwa ka mabêlê, leotsa le
lefela, ba tšea mabêlê ba a ena ka metsing
a re xo thapa ba a nthša a phophiša ba a
thšêla. ka pitseng e omileng ba a khurumêla,
ke xo utêxa. A re xo mela ba a anexa a
bitšwa mmela. Ke moka ba o šila ba
tlopele metse a tlala dipitšha, ba thšêla bopi
byala ka xona. Yaba ba apee metse ka
pitšha a re mola a bela ba thšêla bopi bya
mmela ka xare ba loiša ba bo khurumêla
bya re xo butšwa ba solêla ka mola
pitseng tšê nang le metse a mmela ba
huduwa ba bo thakanthša ba lesa. Ka
xosasa xe ba hwetša xo beetše ba bo apee
bya butšwa. Bya re xo fôla ba omêla ka
bopi bya mmela. Mohla bo belang ba hlotta
ke byala. Ba nthša sebexô se fiwa monna
wa lwapa, a bitša banna ba xabô ba tla ba
nwa, ke lehwele, le xe e le bya mošomô le
xe e le bya xo nwa fêla, lehwele ke molaô.
Ka sexaxišo byala bo nweuwa ke banna ba baxolo
le bakxekolo fêla

Byala xe bo nweuwa ba bexana nkxô e re xo
 bewa monye a bexa ya mo hlattamang ka
 matswalô. Moxolo kapa moratho eo a thšela
 ba xabô ka xo latelana. Mokki o re xo kxa
 morutlo wa pele (xore a bo hlakanthša) a o fa
 mong a byala, ba re ke dithšhi kapa mpholo.
 Ke moka o fa banna ka xo latelana bya ka
 mola a ba thšela. Basadi ba fiwa bya bôna
 xo šele, ba re ke sexô sa basadi. Monye motse
 xa e ke e eba mokxi wa byala. Bakxalabyê ba
 fiwa bya bôna xo šele. Moeng o nthšetšwa mpholo
 ke ya mo fang byala. Xe kxoši e enwa, ba e rëta
 xe e metša. Ba re Thobêla morasui kxoši,
 Mpedi, Selema. Byala byo diwang ka dikenywa
 tša mehlane ke morula. O diwa ka marula,
 ba a phula ba lôkêla dikoko tšela ba di enola
 ba thšela kxano ka pitseng ela ba nthšetšeng
 dikoko ke moka ba a bitšela, ka moso xe ba
 bitolla ba hwetša o beetšeng wa newa. Xa o na
 sebexô, le molaô xa xo na molaô wa morula.
Lebaka. Xa xo tsebye xore le tšwa kae, le mela
 xohle moo pevea lona e ka wêlang. Xa le
 lemélwe mašemo. Ba atiša xo le xaša
 mahlakung a kxôrô kapa ka mafuri, le
 kxiwa le se la hlwa le butšwetša ruri,
 ba hlôkômêla xo kxêtha dithôrô, le byalwa
 ke bakxôxi ba lona, ba re "Baji ba patše
 re moloko mongwê ra thlakana mohlaka
 wa tlala", ke xore ba kxôxa ka bonthšhi
 ba lôta matlakala, xo kxôxwa ôna
 dipen di bewa xo šele.

Xo le anexo
 ba le bea ka
 difala ka
 ntlong, le a
 bipya le
 a rekiswa
 Bakxôxi ba
 lona ba
 re:

Ba le kxôxa ka pea ya fase ba lôkêla lehlaka xe ba kxôôxa, ba re xo fetša ba lôta lehlaka ba khupetša moletiana ola. Le be le iletswa ba baswa le hloexile kudu. Motho xe a dia tša xo se hlamatšexe, ba re o diwa ke patše. Le rêtwa ke bôna bakxoxi ba lônâ ba re:

"Uena u sa jexo patše o otišwa keng, mathaka re otiša ke xo xoletsa mollô teng". Ba re: "More ba o beile ka difala ntlong ba re ba tla rêka dilô tša mabala di etla". Molaodi xe e le mokxôxi wa lônâ, o kxôxa pele a sea hlwa a laola.

Motsoko byale ka lebaka ba re di tšwa moo mabêlê a tšwang xônâ. Ba le kxôxa ka pea e bopilweng e seng ya fase byale ka patše. Motsoko wa pea ba re ke motsitsi. Motsoko wa dinkô ba o fothla mo mekolong ba o šila ka lwala kapa lekôpêlô le bopetsweng xo šila letsoke. Ba re xo butšwa ba le thšela ka lolôra wa sepawane kapa sekxopha, ba tse ba le taba ka metse. Le ba feditše moo ba le anexa mollong xore e ôme e seng xo ômêla pupu. Ke moka le loketše xo kxôxwa. Letsoke le mela xohle, moka lônâ le diêlwa dirokolo krausui le metse ka mafuri, le a byalwa, le byalwa pele ka dilotong la tse le šimollwa xo išwa dirokolong. Ba re xe le šetše le budule ba kxwatha matlakala ba a anexa ba tse ba a thapiša xo dia mebole. Lebaka le lônâ le diwa mebole mo le atileng. Le be le kxôxwa ke batho ba xodileng feela kxalê. Xa le xopolelwe bobè byale ka patše, le lônâ ba le rekiša ka mebole. Mmole o tee o tlala seatla sa motho eo moxolo xe o tatilwe, o feta kxole pose (pore) tše pedi tša sekxowa tša 1/2.

Matloxceng Mmamabolo
le Mmantlebere Tema,

ond. 369